

STANISLAV ŠKUNCA, *Aelius Lampridius Cervinus, poeta Ragusinus (Saec. XV)* Seminarium di studi superiori, Sez. storia e filologia, vol. IV, Edizioni Francescane, Romae 1971, pp. 201, L. 2000.

Hrvatski se latinizam ne može pohvaliti obiljem monografija, osobito iz novijeg doba. Sad smo dobili korisnu knjigu mlađega znanstvenog radnika, koji u uvodu (str. 26) ističe: „In dissertatione nostra methodum analyticam, quam dicunt, sequimur, vitam et studium litterarum poetae paulatim eius versibus collustrantes“. I u tome je autor uspio. Tu bih metodu ipak prije nazvao biografsko-pozitivističkom, što ne uključuje nikakav vrijednosni sud, osobito ne negativan. Ali ujedno ne isključuje težnju da istraživanje hrvatskog latinizma dobije onaj prijeko potreban zamah prema istančanim estetskim sintezama o pojedincima i razdobljima.

Škunca temeljito razlaže Crijevičev život i književni rad — odnosno: vanjske okolnosti književnoga rada — prema dosadašnjim rezultatima o tom hrvatskom humanistu iz Dubrovnika (1463—1520) i na temelju vlastitih istraživanja u Italiji i Dubrovniku. Dobro poznavanje građe dokazuje autor jednako na stranicama knjige kao i, na početku, u bibliografiji sekundarne literature (str. 12—20), naše i strane, kako one koja se tiče isključivo Crijevića, tako i opće o talijanskom ili hrvatskom humanizmu, o kulturnim i političkim okolnostima.

Prvi put dosad, naš je autor na jednom mjestu okupio sve Crijevičeve rukopise (str. 7—10), do kojih je došao: među njima su i poznata oba vatikanska (br. 1678 i 2939), mletački rukopis *Leksikona*, dubrovački iz Knjižnice Male bvrca (Brlek 68 i u Agićevu prijepisu Brlek 409 — Kaznačić 285). Posebnu pažnju zavređuje manto-vanski rukopis (Bibl. Comunale, A. III 13) s poslanicom i elegijom, posvećenima Isabelli d'Este. Škunca iz Crijevičeve bilješke (v. str. 7, bilj. 1) zaključuje da su poslani-cica i elegija pisane Crijevičevom rukom. Uspoređujući taj rukopis s dva vatikanska (1678 i 2939), o kojima se dosad bez čvrstih argumenata pretpostavljalo i da su auto-grafi, izvodi iz istovrsnosti pisma zaključak da su i vatikanski rukopisi autografi. Doista važan rezultat! Šteta što ga autor nije popratio detaljnijom tekstološkom interpretacijom¹.

Navodeći Crijevičeve rukopise u Dubrovniku, Škunca je među one iz Knjiž-nice Male Braće uvrstio Agićev prijepis svih Crijevičevih pjesama (Brlek 409 = Kaznačić 285, nije obuhvaćen prvim sveskom Brlekova tiskanog popisa!), ali potpu-nosti radi nije trebao izostaviti bogat Radeljevičev prijepis (Brlek 195), da ne spomi-njem manje važne pod Brlekovim brojevima 231 i 256. Također je od dubrovačkih rukopisa izostavljen Agićev prijepis epilija *De Epidauo*².

Nakon kraćega općega uvoda Škunca razrađuje temu u šest poglavlja.

Ogledavši u prvom poglavlju kulturnu i političku klimu dubrovačku 15. stoljeća, iduća je dva poglavlja posvetio obilnu prikazu Crijevičeva školovanja i okolnostima u kojima je postao *poeta laureatus*. Naš se autor odlučno suprotstavlja Lo Parcovu mišljenju da bi Tideo Acciarini bio profesorom Crijeviču u Dubrovniku. Opširno i, čini mi se, uvjerljivo pobija Kolendićevo mišljenje o godinama i mjestima pjesnikova studija u Italiji, tj. tvrdi — uzimajući pri tome jezičnu analizu *Leksikona* kao glavni dokaz — da je Crijevič najprije učio u Rimu između 1466. i 1480., zatim prešao na dalji studij u Ferraru (godinu toga prijelaza Škunca ostavlja otvorenom), nakon toga, možda u svibnju 1483., otputovao na nekoliko mjeseci u rodni Dubrov-nik, odakle se krajem 1483. ili početkom 1484. ponovo zaputio u Rim. Sada, mislim, treba konačno prihvatiti Škuncino tvrđenje, u kojemu poglavito slijedi Kolendićevu

¹ Nezavisno od Škunce nedavno je i D. Nevenić Grabovac, u članku pred svojim izdanjem Crijevičeve poeme *De Epidauo* (*Poema Ilije Crijevića De Epidauo*, Živa antika XX, 1970, 249), zaključila da su vatikanski rukopisi autografi, i to na temelju njihove usporedbe s autografskim Crijevičevim pismom (*Aelius Mario s.*) u Historijskom arhivu u Dubrovniku. Opširniju argumentaciju nije ni autorica navela.

(Poštujući svečanu namjenu ovoga broja „Žive antike“, ostavljam za drugu priliku da Darinki Nevenić Grabovac odgovorim na njezin, najblaže rečeno, neuc-bičajen među filolozima postupak, kojim se na str. 249—250 gornjega članka okrnzula o priređivanje odlomka iz epilija *De Epidauo* u knjizi *Hrvatski latinisti I*.)

² Historijski arhiv, Zbirka L. Pavlovića br. 19. Upućuje na njega D. Nevenić Grabovac u naprijed (bilj. 1) citiranom članku, str. 248, bilj. 28.

argumentaciju, da je hrvatski pjesnik godine 1484., a ne 1485. ili neke prijašnje, bio ovjenčan lovor-vijencem.

Na pitanje, koliko se nakon toga Crijević zadržao u Rimu, Škunca ne daje odgovora. Pouzdanim smatra samo god. 1486., kada Crijevića opet nalazimo u Dubrovniku.

Moram napomenuti da Škunca i u četvrtom poglavlju, gdje opisuje Crijevićev život i školski rad do smrti u Dubrovniku, oprezno i savjesno važe dosad istražene podatke, bogato se u svojoj argumentaciji služi podacima iz korespondencije suvremenika, iz političke i kulturne povijesti, podupirući umješno svoje razlaganje citata iz pjesnikova stvaranja.

Posebnoj analizi Crijevićeva pjesničkog rada posvetio je naš autor najopsežnije, peto poglavlje (str. 117—155). Pcnajprije govori o ljubavnom i drugom pjesništvu, ukoliko se ono odnosi na životne pjesnikove okolnosti, a zatim se opširno bavi pjesmama što se obraćaju viadarima, drugim značajnim ljudima, prijateljima i sugrađanima. No, povremeni zaleti u ocjenjivanje pjesničkoga dometa Crijevićeva nisu jaka strana Škuncina pera. Ne smatram da u ovako zamišljenu knjigu pripadaju komparativni osvrti, u kojima se, na primjer, na str. 120 i d. navode neke elegije i stihovi iz Propercija, u koje se Crijević ugledao, ili na str. 123 mjesto iz Katula, ili na str. 129 iz Boetija. Ne zato što ti odjeci ne bi bili ispravno uočeni, nego stoga što su sasvim nedovoljno istraženi, i kvantitativno i interpretativno. Autor se ili trebao zadovoljiti općom konstatacijom, kakva je na str. 119, tj. da se naš pjesnik osobito nadahnuo Propercijem, Tibulom, i Katulom, ili nam je morao pružiti potpuniju analizu utjecaja i rimskih i srednjovjekovnih i novovjekovnih, što se podjednako tiče Crijevićeve ljubavne i duhovne lirike. Jer što govori, u ovakvu kontekstu i opsegu raspravljanja, Škuncina konstatacija (str. 121): „Itaque frustra quaeres apud Crevinum suavitatem Catulli, fascinationem Tibulli, sinceritatem atque contemplationem Propertii“? Ne ulazeći dalje u to, istaknuo bih samo da svođenje karakterizacije Katula na *suavitas*, Tibula na *fascinatio*, a Propercija na *sinceritas atque contemplatio* jednako malo kazuje o rimskim pjesnicima kao i o istinskom odnosu hrvatskog latinista prema njima.

U idućem, posljednjem poglavlju prikazuju se poglavito nadgrobn i crkveni govori, tj. onaj dio proznog rada o kojemu prije u tekstu nije bilo riječi. Ne mislim da je uspio pokušaj karakterizacije proznog stila triju govora o euharistiji (175).

Zanimljiv je i koristan *Appendix* na koncu knjige u kojemu autor objavljuje nekoliko izvadaka iz Cod. Vat. lat. 2939, i to: iz Crijevićeva govora u smrt Martula Džamanjica (u njemu se nalaze poznate izjave: „Sed quia nostra tempestate Scythica lingua utimur. . .“ i „. . . Scythicus sermo, nobis vernaculus atque peculiaris. . .“), iz govora u smrt Ivana Gučetića (gdje su oni zanimljivi podaci o Gučetićevoj književnom radu, pohvala Angela Poliziana, Crijevićev pohvalni epigram i značajna dva distiha u njemu:

*Hinc puto tota tua est Graia et Romana venustas,
Sermone et tecum gaudet utroque loqui.
Adde quod Illurico tot carmina nectare condis,
Tergeminumque tuo spirat ab ore melos,*

zatim Crijevićevo protestno pismo nekom dubrovačkom opatu, da bi se uklonio javni natpis sastavljen na hrvatskom (u kojem je pismu bijes našeg latinista zbog općeg prevladavanja narodnog jezika rodio izvanrednim hapaxom *exillyrissari*, v. o njemu i naprijed u knjizi na str. 168), i napokon predavanje o Vergiliju.

Latinski jezik, kojim Škunca svoju monografiju čini dostupnom svjetskoj znanosti, čitak je i frazeološki ne bez svježine. Mogao je biti bez nekih stilskih, pa i sintaktičkih grešaka.

Navest ću na koncu nekoliko tiskarskih grešaka, što sam ih zabilježio u knjizi, i omašaka koje bez potrebe nagrdjuju tekst: u motto . . . citatu iz Baričevića (str. 5) iza *recondita* nedostaju dvije riječi: *cariosa, utilia*; na str. 11 (i 13) u naslovu Appenidinijevih *Carmina* (objavljene 1811, a ne 1818!) mora biti *illustrium*, ne *illustrorum*; u naslovu na str. 12 treba *de Cervino* umjesto *de Cervinio*; na str. 18 prezime je *Krstić*, ne *Kristić*; u naslovu Novakova članka (str. 19) i u imenu časopisa mora biti *Slavonic*, ne *Slavonik*; S. Crijević pisao je svoju *Bibliotheca Ragusina* od 1740. do 1742., odnosno

do 1743., a ne 1790 (str. 23); na str. 25, u bilj. 12, mora biti *ragusanischen* umjesto *ragusanische*; Kombolova *Poviest hrvatske književnosti do narodnog Preporoda* objavljena je i u II, bibliografski dopunjenom, izdanju god. 1961 (str. 14 i str. 26, bilj. 16); u citatu (bilj. 32 na str. 167) umjesto *loquimur* treba *utimur*.

Gledajući cjelinu knjige i brojne pojedinosti, koje Škunca sam otkriva ili ih u novoj povezanosti iznova tumači, ističem opći dojam: s ljubavlju i savjesno obavljen posao. Dakako, istraživanje Crijevića ne može prestati: neki odsječci života, a poglavito interpretacije i sintetička ocjena njegova pjesničkog opusa čekaju nove poslenike.

Što je djelo Stanislava Škunce objelodanjeno gotovo na samu 350. obljetnicu pjesnikove smrti i tek osam godina nakon 500. obljetnice rođenja, neka bude *bonum omen* za buduće, toliko nam potrebne monografije o hrvatskim latinistima!

V. Vratović, Zagreb

L. D. REYNOLDS e N. G. WILSON, *Copisti e filologi. La tradizione dei classici dall'antichità al Rinascimento*. Traduz. di M. M. Ferrari, Editrice Antenore, Padova 1969, 201 str., L. 2000.

Tek kad se dočita ova opsegom nevelika knjiga, kojoj je engleski izvornik *Scribes and Scholars* objavljen 1968 (Oxford University Press), postaje shvatljivim, zašto je uvrštena u renomiranu zbirku „Medioevo e Umanesimo“, u kojoj su se već dosad pojavila nekolicina značajna djela za interpretaciju humanizma i srednjega vijeka.

Copisti e filologi nisu fundamentalno istraživalačko djelo, ni po namjeni ni po znanstvenom aparatu. To uostalom izričito tvrde i autori u predgovoru. Ali je disciplina, kojom su iz goleme građe birali i stilski je prezentirali, upravo egzemplarna. Visoku stručnost autora, ne treba ni isticati, potvrđuje gotovo svaki redak: obojica su oxfordski, i to mladi, profesori, Reynolds specijalist za latinske tekstove, Wilson grecist i bizantolog.

Knjiga se dijeli u pet velikih poglavlja: o antici, o grčkom Istoku, o latinskom Zapadu, o renesansi i o kritici teksta. Postupno se u njoj prate putovi, kojima se očuvala grčka i rimska književnost, opasnosti kojima su rukopisi bili izloženi, uloga što su je u antici i srednjem vijeku čitaoci i učenjaci imali u transmitiranju klasika. Autori metodološki striktno povezuju povijest tekstova s poviješću kulture i filologije. To se očituje u nekoj ravnomjernoj raspoređenosti utjecaja i sredina, u kojima su se rukopisi nalazili, prepisivali, proučavali i transmitirali — mislim na ravnomjernost utjecaja kontinentalne i otočne (Engleska i Irska) Evrope, utjecaja zapadnoevropskih s jedne i bizantskih i arapskih s druge strane, i sl. Podjednako i unutar manjih odsječaka, na koje su podijeljena sva poglavlja, npr. poganstvo i kršćanstvo u IV. stoljeću (I. pogl.), preporod u IX. stoljeću (II. pogl.), preporod u XII. st. (III. pogl.), studij grčkoga (diplomati, izbjeglice i bibliofili, IV. pogl.).

Posljednje poglavlje knjige jezgrovito obrađuje terminološki i teoretski probleme recenzije i emendacije, teoriju kritike teksta, stematsku teoriju, ograničenja stematske metode, dob i vrijednost kodeksa, indirektnu tradiciju i osam najočitijih tipova koruptela.

Na koncu su knjige sustavne i nadasve korisne bilješke uz fotokopije rukopisa, kojih je šesnaest brižno izabраниh umetnuto među tekst, zatim kazalo rukopisa i opće kazalo imena i pojmova.

U nadahnuto i problematski pisanu predgovoru talijanskom izdanju G. Billanovich tvrdi da je ovo prva njemu poznata knjiga, u kojoj je filologija — uključujući papirologiju — udružera s paleografijom i u kojoj se ide od grčke i rimske antike do latinskoga i bizantskog srednjega vijeka i do renesanse. Čini mi se da u taj sud ne treba posumnjati.

Sadržajno gust tekst, ali stilski svjež, pouzdanost podataka i uvjerljive interpretacije, razborita raspoređenost građe — sve to osigurava Reynoldsovoj i Wilsonovoj knjizi osobito mjesto među sličnom literaturom.

V. Vratović, Zagreb.